

Vztahy rektora, fary, obce a patrona školy v Drahotuších od konce 18. století do první poloviny 19. století

The Relationship Between the School Rector, the Parsonage,
the Township, and the School Patron in Drahotuše from the
End of the 18th Century to the First Half of the 19th Century

Helena Kovářová

Abstract

V příspěvku jsou analyzovány změny, které nastaly v péči o školní budovu a v postupu při dosazování nového učitele po roce 1774. V pramenech se dochovaly také náznaky vztahů učitele k duchovnímu správci, které přispívají k poznání poměru církve a školství ve sledovaném období. Upozorněno je na opomíjenou roli místního školního dozorce a na některé aspekty utváření postoje různých skupin obyvatelstva k osobě učitele. Příspěvek ukazuje, jak se v praxi prosazovaly změny související s tím, že škola se dostala do sféry zájmu státu a proměnila se v „politicum“.

Abstract

The article analyzes the changes made after 1774 to the maintenance of the local schoolhouse and to the procedure of appointing a new teacher. The sources have also produced several hints at how the teacher related to the spiritual administrator, which contribute to our knowledge of the relationship between the Church and the education system. The long-neglected role of the school warden has been pointed out, as well as how the local teacher was perceived by various groups of inhabitants in time. The paper shows how a contemporary sociopolitical phenomenon, i.e. embracing education as a political instrument by the state, affected the teaching practice in Drahotuše.

Klíčová slova

dějiny školství 1774–1849 – učitelé – Morava – Drahotuše

Key Words

History of education 1774–1849 – Teachers – Moravia – Drahotuše

Drahotuše se nacházejí na střední Moravě. Od středověku ztrácelo město na významu, až do počátku 20. století si uchovalo vesnický charakter. V současnosti tvoří jednu z místních částí nedalekého města Hranice. Nejstarší písemná zmínka o škole je z roku 1590.¹ Údaje o učitelích – rektorech – jsou kusé, často nelze určit ani přesnou dobu jejich působení. Rektora volil farář spolu s obcí, v tomto případě představenstvem města Drahotuše. V roce 1770 se sčítací komisaři zmiňují o celkovém zanedbávání výuky mládeže na Moravě.² Před rokem 1774 nenavštěvovaly děti z okolních vsí školu ve městě Drahotuše ve větším počtu, stejně jako v jiných regionech.³ O vyšším vzdělání dětí sedláků na konci 18. století byla dosud nalezena pouze zmínka, že Jakub Kainar z Podhoří, narozený roku 1762, dokončil „gymnasium“.⁴

Rok 1774, kdy byl vydán všeobecný školní řád, je z toho pohledu velkým mezníkem. Kromě povinné školní docházky řád zaváděl také kontrolu státu nad vzděláním a dosazováním učitele, stavem budovy a výuky. V následujících letech a desetiletích jej doplňovaly další dekrety. Na příkladu konkrétní školy lze zjistit, jak byla královská nařízení prakticky prováděna.

Z vizitačních záznamů je známo, že péči o obydlí rektora, které současně sloužilo k výuce, zajišťoval farář.⁵ V roce 1774 byla budova školy

¹ Helena KOVÁŘOVÁ, *Historie školy do roku 1945*, in: Základní škola Drahotuše. Almanach ke 100. výročí otevření školní budovy, Drahotuše 2012, s. 6–51.

² Jiří RADIMSKÝ, *Vývoj obyvatelstva na Moravě do r. 1857*, Vlastivědný věstník moravský 1, 1946, s. 72–100.

³ Podle přehledu z roku 1775 bylo ve farnosti 344 dětí ve věku 6–10 let, z toho školu navštěvovalo 36 dětí z města Drahotuše a z okolních vesnic pouze 4 nebo 5 dětí. Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZA), fond B1 Gubernium, karton (dále jen k.) 1617, i. č. 3143, sign. R 11/43, fol. 914–917.

⁴ Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc (dále jen ZAOpO), f. Velkostatek (dále jen Vs) Hranice, k. 357, i. č. 1873.

⁵ Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOkA Přerov), fond Děkaný úřad Lipník, k. 15, i. č. 48; srov. ZAOpO, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc (dále jen ACO), kniha č. 197 a 198.

adaptována tak, aby vyhovovala novým předpisům.⁶ Školní světnice byla rozšířena o jeden sáh. Další adaptací prošla školní třída na základě královského nařízení v roce 1783, kdy byla zvětšena o vedlejší místnost. Úpravy řídil farář Ondřej Kellner, který ve městě postavil také nový kostel a faru. Využívalo se zbytků zdiva z původního farního kostela.

V roce 1787 stav budovy nevyhovoval novým požadavkům, dále si učitel stěžoval, že rodiče dětí mezi šestým a dvanáctým rokem z okolních obcí nedodržovali nařízenou školní docházku a dlužili za školní plat. Tyto problémy řešilo jednání vícestranné komise dne 28. listopadu 1787.⁷ Kromě učitele Ignáce Regera, faráře Ondřeje Kellnera, zástupců města Drahotuše a příškolených obcí se dostavili představitel vrchnostenského úřadu knížete Dietrichsteina (patron školy) Johann Eder a krajský komisař Jakub Praksisch. Jejich úkolem bylo najít způsob, jak zlepšit podmínky vzdělávání. Obce ve školním obvodu měly financovat úpravy oken kvůli většímu světlu a pořízení nových lavic do školy. Dále byl stanoven školní plat a učitelovy příjmy. Vzdálenějším obcím bylo doporučeno založit si vlastní školu a najít si svého učitele, aby mohly děti snadněji dodržovat pravidelnou školní docházku alespoň od začátku listopadu do konce dubna.

Vznikly tak tři školy (v Milenově⁸, ve Velké⁹ a v Radíkově) pro celkem pět obcí pod patronátem majitele panství, krátce nato další škola ve Slavíči pod patronátem obce.¹⁰ Za učitele byli povoláváni například krejčovský mistr, vysloužilý vojník či v zimě vyučoval místní výměnkář, později panský dozorce dobytka. Učitele si vybíraly obce, schvaloval je krajský komisař. Provizorně bylo povoleno vyučovat v soukromých domech, kam bylo nutno umístit černě natřenou tabuli a několik lavic. Přestože obce nedodržely lhůtu jednoho roku na vybudování nové školy, vrchnost jako patron vyhověla na konci 18. století jejich suplikám o odpuštění platu za stavební dříví či nepálené cihly. Majitel panství Hranice, kníže Dietrichstein, měl u některých dalších nově vzniklých škol také pečovat o budovu školy. Ve sledovaném mikroregionu však patron na počátku 19. století již striktně

⁶ Jiří LAPÁČEK (ed.), *Drahotuše. Historie a přítomnost*, Hranice 2008, s. 213.

⁷ SOkA Přerov, f. Základní škola Drahotuše (dále jen ZŠ Drahotuše), i. č. 1. Podrobněji H. KOVÁŘOVÁ, *Historie školy*, s. 9.

⁸ ZAOpO, f. Vs Hranice, i. č. 170.

⁹ Tamtéž, k. 546, i. č. 3205.

¹⁰ Tamtéž, fond Vs Hranice, i. č. 131.

vyžadoval písemné potvrzení obcí, že se o školu a její vybavení bude starat sama obec bez jakéhokoli příspěvku.¹¹

Z tohoto pohledu je výjimečná stavba školy v městě Drahotuše v letech 1821–1836.¹² Budova obnovená po požárech v roce 1790¹³ a 1798 na náklady obce přestala záhy vyhovovat svému účelu. V roce 1810 byla popsána jako sešlá s mnoha nedostatky, o devět let později jako malá a zchátralá.¹⁴ Představenstvo obce sice hledalo místo pro novostavbu, ale válečné události odsunuly otázku do pozadí. Od roku 1819 byla výuka přemístěna na radnici, která ovšem nebyla v dobrém stavu. Od roku 1824 na základě nařízení krajského úřadu musela obec na vlastní náklady pronajímat místnosti v soukromých domech. Stavba nové školy se komplikovala. Plány sice zhotovil vrchnostenský stavitel Aulnyk již v roce 1821, ale krajský úřad nesouhlasil s jejím umístěním na starém pozemku uprostřed zástavby, kde by třída opět měla málo světla. Zdlouhavá jednání se točila nejen kolem podoby a umístění školy, ale především kolem financování.

V minulosti sice obec platila opravy ze svého rozpočtu, a nahradila tak původní farářovu povinnost, ale nyní doufala v příspěvek vrchnosti. Okolní obce se musely písemně zavazovat, že plně převzaly starost o školní stavení, ale Drahotuše se tvrději po více než deset let dožadovaly finančního podílu knížete Dietrichsteina. Ten nechal hledat v rodovém archivu, ale žádné privilegium ani smlouva nebyly nalezeny. Drahotušští měšťané nakonec roku 1827 darovali na stavbu pozemek radnice s tím, že po jejím zboření bude využit stavební materiál. Ten však velmi brzy zmizel a peníze na nový nebyly. Vyskytly se další těžkosti. Představenstvo si uvědomilo, že je nutno změnit schválený stavební rozvrh, a znovu jednalo s krajským úřadem o vypracování nového plánu, společného pro radnici a školu. Po všech průtazích si Drahoušští vyvzdorovali dodávky materiálu i finanční příspěvek patrona. Narovnání z 20. ledna 1835 však výslovně uvádí, že tímto nevzniká povinnost patrona pečovat o budovu školy a pro příště ji město musí zajišťovat z vlastních prostředků. Stavba byla vysvěcena 28. prosince

¹¹ ZAOpO, f. Vs Hranice, i. č. 131, 169, 170, 455 a 3205; srov. Antonín JAMBOR, *Ohlédnutí do historie školy ve Velké*, Velká 1973, s. 1.

¹² J. LAPÁČEK, *Drahotuše*, s. 85–86, 214; ZAOpO, fond Vs Hranice, k. 111, i. č. 453; také SOkA Přerov, f. Archiv města Drahotuše (dále jen AM Drahotuše), k. 1, i. č. 163, 382.

¹³ ZAOpO, fond Vs Lipník, k. 1717, i. č. 3468.

¹⁴ H. KOVÁŘOVÁ, *Historie školy*, s. 9–12; srov. ZAOpO, f. Vs Hranice, k. 407, i. č. 2023.

1836 a tím po dvanácti letech skončil provizorní stav výuky. Přestože vnitřní dispoziční řešení nebylo šťastné a způsobovalo mnohé problémy, sloužila část místností v budově k výuce až do počátku 20. století.

Místní rektor Ignác Reger (1741–1828) pomáhal od svých 19 let v plnění učitelských povinností svému otci Josefu Regerovi. Nejpozději v roce 1772 převzal plně úřad rektora a péči o kostelní hudbu.¹⁵ Ignác Reger byl velmi zbožný člověk¹⁶ a s duchovními správci vycházel dobře. V jeho záznamech vepsaných do matriky se nachází mnoho podrobných údajů týkajících se náboženského života, ale škola je zmiňována jen okrajově v několika málo záznamech o provedení změn na základě královských nařízení.¹⁷

V roce 1776 byl Ignác Reger, stejně jako všichni ostatní učitelé, spolu s katechetou odeslán na studium do normální školy v Olomouci. Pravidelnou návštěvu hodin zakončili zkouškou¹⁸ a obdrželi o ní písemný doklad. Současně bylo nutné do Drahotuš opatřit také nové slabikáře pro žáky a knihy pro učitele. Pětatřicetiletý Ignác Reger, o jehož vzdělání není nic známo, v té době měl již mnohaletou učitelskou praxi a množství dovedností získal od svého otce Josefa Regera, který byl rektorem v Drahotuších po více než čtyřicet let. Poprvé však musel veřejně prokazovat své znalosti rozšířené o nově předepsanou normální metodu výuky.

Také jeden z jeho synů, Anton Reger, nastoupil dráhu učitele.¹⁹ Navštěvoval piaristickou hlavní školu v Lipníku nad Bečvou. Poté patrně pomáhal téměř osm let otci bez oficiálního ustanovení stejně jako jeho předkové.²⁰ Na rozdíl od nich ale potřeboval pro převzetí správy školy v Drahotuších

¹⁵ ZAOpO, f. Vs Hranice, k. 113, i. č. 455.

¹⁶ Jeho syn Bernard se jako farář v Bystřici zasloužil o obnovu poutního kostela na Hostýně. J. LAPÁČEK, *Drahotuše*, s. 214; srov. *Paměti drahotušských kronikářů 1571–1911*, Bohumír Indra – Adolf Turek (eds.), Olomouc 1947, s. 12.

¹⁷ ZAOpO, f. Matriky, i. č. 6713, fol. 69–727 (Poznamenání rozličných příhod, zápisy rektora Josefa Regera 1715–1763, zápisy Ignáce Regera do 1788); i. č. 6714, fol. 280–303 (zápisy Ignáce Regera „Notata mirabilia et memorabilia“ od 1786 do 1818).

¹⁸ Zkoušku vykonal 10. května 1776 s hodnocením „mit Erfolg“ (nejnižší 4. třída). V přehledu z roku 1770 je uvedeno, že ovládá češtinu i němčinu. V těchto jazycích roku 1775 vypracoval vzorové „vorschriften“ přiložené k výkazu školy. MZA, f. B1 Gubernium, k. 1616 (fol. 54) a k. 1617, i. č. 3143, sign. R 11/43.

¹⁹ ZAOpO, f. Vs Hranice, k. 113, i. č. 455.

²⁰ V Drahotuších se roku 1699 objevuje jako rektor Jan Reger. V letech 1730–1772 byl zdejším rektorem Josef Reger, otci mohl vypomáhat od roku 1722. Blíže H. KOVÁŘOVÁ, *Historie školy*, s. 7.

vysvědčení o zkouškách a praxi úředně ustanoveného učitele. Roku 1808 získal místo v Hlinsku, ale již po pěti letech začal tamní vyučování zanedbávat, často i po dobu několika dnů, kdy jezdil do Drahotuš za otcem. Napomenutí lokálního kaplana, místního duchovního správce, nedbal a na výtky ze strany děkana reagoval hrubou urážkou a ukázal mu dveře. V kostele navzdory duchovnímu správci ohlásil a zpíval *Te deum*. Následovalo oznámení arcibiskupské konzistoři a na jaře 1815 vyšetřování na základě guberniálního nařízení. Reger se hájil malými příjmy a nutností vypomáhat zestárlému otci v hospodářství. Svou neposlušnost a pochybení neuznal, k duchovnímu správci neprojevil žádnou úctu. Proto dostal poslední šanci na polepšení a měl být přeložen na některou malou školu. Podle úředního inspektora Hitschmanna mohl Reger moudrým chováním zvrátit trest v milost. Místo toho začal nevhodným způsobem usilovat o uvolněné místo učitele v Jezernici v blízkosti Drahotuš. Podle nové žaloby měl pomluvit provizora Václava Ringera tak, že si na něj obec stěžovala jako na nevzdělaného a nezkoušeného, čemuž učinil přítrž až guberniální výnos. Antonu Regerovi byl přes všechny jeho prohršky nabídnut post učitele v Doubravě v hradištském kraji. Tak daleko odejít nechtěl, dobrovolně se zřekl školních povinností a raději hledal jiný způsob obživy. Bydlel v domě svého otce v Drahotuších a obdělával jeho pole. Počátkem roku 1816 obdržel drahotušský učitel Ignác Reger učitelského pomocníka, který dostával ročně 50 zlatých ze školského fondu a rektor mu poskytoval stravu a oděv.²¹ Přes toto opatření Anton Reger svému otci opět pomáhal bez jakéhokoli ustanovení. V kostele měl dokonce řádného učitelského pomocníka vypudit od varhan a poté se vzpíral hrát písně, které požadoval farář.

V roce 1820 chtěl již devětasedmdesátiletý Ignác Reger odejít na odpočinek. Současně prosil patrona o propůjčení místa synovi Antonovi. Také druhý Ignácův syn Bernard, farář v Bystřici pod Hostýnem, se snažil pomoci bratrovi získáním přímluvy Jana Nepomuka hraběte Wengerského, majitele bystřického panství. Velice nepříznivě se však vyjádřili inspektor Hitschmann, drahotušský farář Josef Mück,²² stejně jako olomoucká

²¹ Stal se jím Josef Jan Pastyřík. ZAOpO, f. Vs Hranice, i. č. 1793, k. 308, sign. 1531.

²² K církevní správě blíže Helena JAKEŠOVÁ, *Farnost Drahotuše v 17.–19. století*, Opava 1999. Diplomová práce. Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity; srov. Martin VĚVODA, *Faráři v Drahotuších*, Drahotuše 2010, s. 12–14.

arcibiskupská konzistoř. Farář Mück si nemohl na Antona Regera jako na farníka stěžovat, ale ostře se ohradil proti jeho ustanovení v důležité funkci učitele. Přestože se mu ještě na jaře 1815 podařilo složit učitelskou zkoušku na hlavní škole v Olomouci, měl mít jen průměrné vzdělání, neovládal němčinu a jeho povrchní hudební znalosti mu v žádném případě nedovolovaly řídit kostelní chór. Část příjmu nastupujícího učitele byla určena na penzi pro odcházejícího rektora,²³ proto se Anton Reger netajil úmyslem propustit učitelského pomocníka, kterého měl živit, a zrušit druhou třídu, zřízenou v Drahotuších kvůli velkému počtu dětí roku 1819. Otec Ignác Reger byl zaopatřen z penze a odstěhoval se z Drahotuš do Bystřice. Úřady neměly důvod zachovávat místo dědičně v rodině. Jmenování Antona Regera by neschválila konzistoř ani krajský úřad. Reger si podle faráře úlisně vymohl dobrozdání obcí, ale „*moudrá část farníků*“ stejně jako duchovní správce vyjadřovali obavy, že školáci budou nevhodným vedením zkaženi. Anton Reger měl přistupovat vlažně i k dodržování školní docházky u vlastních dětí.

Kromě Antona Regera se o místo záhy přihlásili další tři kandidáti. Josef Doubrava, učitel v Paršovicích, byl sice děkanem jmenován příkladným učitelem, ale jeho zkušenosti s kostelní hudbou se omezovaly na doprovod písní shromážděných obyvatel na varhanní pozitiv špatné kvality. V Drahotuších měšťané požadovali výuku svých dětí ve zpěvu a hře na obvyklé nástroje, proto byl Doubrava odmítnut. Druhým kandidátem byl varhaník ze sousedního města Hranice Edmund Swaček, německý učitel ve 3. třídě tamní školy. Tomu zase chyběly zkušenosti s výukou v českém jazyce, kterým se v Drahotuších hovořilo. Třetí uchazeč Vendelín Lerch, učitel z Dolního Újezdu, byl vynikajícím klarinetistou a ve svém pozdějším působišti, Bystřici pod Hostýnem, provozoval figurální mše.²⁴ Nedochovalo se však vyjádření inspektora Hitschmanna s výhradami proti jeho ustanovení. Hitschmann nakonec doporučil dosadit do Drahotuš

²³ Ignác Reger požadoval 65 zl. ročně ve čtvrtletních splátkách. Částka mu byla přiznána, neboť nepřesáhla zákonem stanovenou třetinu celkové sumy příjmů učitele. ZAOpO, fond Vs Hranice, k. 113, i. č. 455. Tento způsob rozdělení platů mezi starého a nového rektora byl uplatňován již dříve. Např. v roce 1775 dával Ignác Reger svému otci polovinu některých platů. MZA, f. B1 Gubernium, k. 1617, i. č. 3143, sign. R 11/43, fol. 914–917.

²⁴ Jan TROJAN, *Kantoři na Moravě a ve Slezsku v 17.–19. století*, Brno 2000, s. 231 a 522.

provizora²⁵ a vyhlásit konkurz. Stalo se tak tištěnou vyhláškou 16. března 1821 a přihlásili se Josef Doubrava, Vendelín Lerch, Edmund Swaček a Antonín Lorenc, učitel z Velkého Újezdu. Komise zasedala a zkoušela 2. května 1821 na drahotušské faře.²⁶ Vybrán byl Antonín Lorenc, prezentační dekret knížete Dietrichsteina obdržel dne 4. června 1821. Další osudy Antona Regera nejsou známy.

Nabízí se srovnání s jinou učitelskou rodinou, která působila ve stejné farnosti v nedaleké vsi Podhoří. Škola zde byla zřízena roku 1786.²⁷ Prvním učitelem se stal Jan Pacák, původně krejčí a vysloužilý voják. V roce 1815 požádal o učitelské místo jeho syn Anton Pacák, který svému otci již několik let vypomáhal, také bez zvláštního ustanovení.²⁸ Ke své žádosti doložil vysvědčení o veřejné zkoušce na olomoucké hlavní škole a současně se zavázal hmotně zabezpečit svého otce. Byl sepsán protokol se zástupci obce, kteří Antonu Pacákovi poskytli dobrozdání ohledně jeho morálních vlastností a zacházení s dětmi. V dalším protokole byl dotazován otec Jan Pacák, zda se skutečně dobrovolně vzdává svého místa ve prospěch syna a zda jej tento zabezpečí ve stáří. Vyžádáno bylo ještě vysvědčení školního inspektora – lipnického děkana. Anton Pacák poté bez průtahů získal učitelské místo v Podhoří, kam rovněž příslušely děti ze sousední chudé horské vsky Uhřínova. Po Pacákově smrti v roce 1835 se o místo učitele přihlásil jeho syn Šimon, ustanovený provizor. Žádost podal také učitel ze školy v Olšovci, ale nebyla vyřízena kladně. Důvodů pro ustanovení třetího, posledního, učitele z rodiny Pacáků uváděla vrchnostenská kancelář v dopise majiteli panství knížeti Dietrichsteinovi hned několik. Kromě předepsaných vysvědčení, dobrozdání z obcí a zkušeností z řízení této školy to byl zejména závazek Šimona Pacáka zajistit hmotně matku a sourozence. Navíc příjmy olšovského učitele převyšovaly příjmy v Podhoří, kde byly velice

²⁵ Stal se jím pravděpodobně Jan Kreml, pomocník učitele v 1. třídě školy v Hranicích. SOKA Přerov, f. AM Drahotuše, i. č. 164, s. 39. Srov. ZAOPO, f. Vs Hranice, k. 388, i. č. 1952.

²⁶ ZAOPO, f. Vs Hranice, k. 535, i. č. 3102.

²⁷ Ivo MÁDR, *Dějiny školy v Podhoří*, Lipenský region 4, 1995, s. 10. Učitelem byl Johann Tengler, který měl vysvědčení z hlavní školy v Opavě. V roce 1787 bylo v Podhoří a příškolené obci Uhřínov 48 dětí, z nichž školu navštěvovalo jen 26. MZA, f. B12 Školské fassé, k. 12 i. č. 333.

²⁸ ZAOPO, f. Vs Hranice, k. 113, i. č. 455.

nízké. V Podhoří existoval filiální kostel, ale bez duchovního správce.²⁹ Jednou za tři týdny se zde konala mše celebriovaná knězem z drahotušské fary. Hudbu a zpěv patrně zajišťoval drahotušský učitel. Nemusely tedy být brány ohledy na hudební znalosti učitelského kandidáta, ani na jeho schopnost vyučovat zpěvu a hře na hudební nástroje.

Jak již bylo uvedeno, učitel musel řešit problémy s nedodržením pravidelné školní docházky. Mnozí rodiče posílali své děti na výuku nedbale a učiteli dlužili školní plat. Tyto záležitosti se snažila vyřešit komise v roce 1787, ale problém v různé intenzitě přetrvával po desetiletí. Provinilce se snažil napravit domluvou duchovní správce. Učitel však účinnějšího přímluvce získal zřízením funkce místního školního dozorce. Doklady o jeho dosazování se na panství Hranice dochovaly od dvacátých let 19. století.³⁰ Představení obce ho vybírali z řad místních obyvatel. Kandidáty pak posuzoval místní duchovní správce jako dohlížitel škol ve farnosti, poté děkan coby školní inspektor okrsku. Nakonec se jméno oznamovalo vrchnostenskému úřadu, který žádal o ustanovení na krajském úřadě. Místní školní dozorce obdržel při uvedení do úřadu dekret a tištěné instrukce. Jeho úkolem bylo přátelskou domluvou přimět rodiče a děti k pravidelné návštěvě školy, v případě neúspěchu ohlásit případ s vědomím duchovního správce rychtáři. Na druhou stranu měl kontrolovat učitele, zda výuku nekrátí, zachází s dětmi podle školního řádu, dbá na kázeň a nepoužívá zakázané tresty. Měl podporovat učitele v úřadě a zastávat se ho před obcí. Vypomáhal při vybírání platů a dávek, sestavování seznamů chudých, dohledem nad chováním mládeže v kostele a vůbec mimo školu. Ve velké části případů panovala při volbě osoby místního školního dozorce shoda jednotlivých stran. Zvolený obyvatel musel být mravný a řádný muž a musel umět číst a psát. Farář občas navrhoval jiného kandidáta než obec – například kvůli lepšímu vzdělání, což je případ Jakuba Kainara z Podhoří, který dokončil „gymnasium“.

Většinou místní školní dozorce žádali o propuštění ze služby kvůli

²⁹ Samostatná lokální kuracie existovala pouze v letech 1787–1788. Blíže Helena KOVÁŘOVÁ, *Kostel sv. Havla v Podhoří. Příspěvek k dějinám církevní správy do poloviny 19. století a stavebně-historickému vývoji*, Kdysi a nedávno. Texty o dějinách Hranicka 3, 2012, s. 21–31.

³⁰ ZAOpO, f. Vs Hranice, k. 357, i. č. 1873. V roce 1787 byl školdozorce v Drahotuších městský písař, v nově vzniklých školách v obcích Milenov a Velká se prvními školdozorci stali rychtáři. MZA, f. B12 Školské fassé, k. 12, i. č. 333.

svému stáří, ale z funkce jej mohl sesadit také děkan jako školní inspektor. Kupříkladu místní školní dozorce v Radíkově František Klimek byl v roce 1830 vybrán proto, že bydlel vedle školy a mohl ji často navštěvovat. Odvolán byl v únoru 1838 během vizitace na základě stížností obce na způsob života (noční pití a společnost hráčů). O školu se nestaral a svým povinnostem nevěnoval pozornost.

V nedalekém Slavíči, kde náležel patronát obci, se místní školní dozorce nepohodl s učitelem. Školní dozorce nepodpořil učitele při neshodách se sedláky. Podle učitele nesplnil svou základní povinnost a nebyl oprávněn k dalším návštěvám školy. Učitel jej proto při vizitacích líčil jako neschopného a nevzdělaného a dozorce poté sám odstoupil.

Zajímavý je případ odvolání Jana Hally v Drahotuších v roce 1829. Zdejší farář a současně děkan Josef Mück odůvodnil žádost o jeho odvolání častým Hallovým pobytem mimo město. Škola tak zůstávala dlouhý čas bez potřebného dozoru, školní docházka začala být nedbalá, zejména mezi odrostlou mládeží v nedělní škole, a rozšířily se hrubé výpady proti učiteli ze strany rodičů spojené s narušováním výuky. Farář psal, že se mu před několika lety podařilo s podporou rychtáře a místního školdozorce výrazně zlepšit docházku a zamezit neustálým útokům proti učiteli. Nechtěl na nikoho podávat formální žalobu, doufal, že se věc vyřeší dosazením nového školdozorce, jehož zaměstnání nebude vyžadovat neustálé cestování. Obec navrhovala jiného kandidáta než farář, ale brzy bylo dosaženo kompromisu.

Vztah obce k učiteli ovlivňovala také výše nebo druh jeho služného. Po roce 1821, kdy byl školní plat zvýšen kvůli odvodu penze starému drahotušskému rektorovi Ignáci Regerovi, jej někteří měšťané odmítali hradit.³¹ Nový učitel Antonín Lorenc navíc požádal o převod některých naturálních dávek, které si musel sám vybírat dům od domu, na peněžní.³² Představenstva obcí ale žádost odmítla a návrh nového učitele je popudil, přestože se kvůli pochůzkám opoždoval při konání svých povinností. Vztah k novému učiteli to patrně neovlivnilo na dlouho. Antonín Lorenc zůstal

³¹ ZAOpO, f. Vs Hranice, k. 495, i. č. 2691.

³² Tamtéž, k. 507, i. č. 2776. Roku 1842 byl rektor na příjmech poškozen tím, že mu byly vypláceny v tzv. vídeňské měně (papírové platidlo) místo dosavadní praxe vyplácení v konvenčních mincích s obsahem drahého kovu. Oficiální kurz konvenční k vídeňské měně byl 1:2 až 1:3,8. ZAOpO, f. ACO, E10, i. č. 3921.

v Drahotuších až do své smrti v roce 1849. Jeho žáci mu ještě v dospělosti byli vděční za patřičnou přísnost a považovali si zejména počtářských dovedností, které jim předal. Obchodníci i řemeslníci dodávali svým účtům váhy slovy: „*Já jsem se učil u Lorence!*“³³

Situace ve školství byla v roce 1849, kdy Antonín Lorenc zemřel, zcela odlišná než na konci 18. století, kdy byla v život uváděna první reformní nařízení. Během více než půl století se vymezovaly nové pravomoci úřadů vůči škole, ať už církevních či světských, ustálily se postupy při obsazování místa učitele, stejně jako pro péči o školní budovu. Zájem státu o učitele, výuku i o stav budov byl podnětem pro vznik mnoha písemných pramenů, jako jsou soupisy, listiny a korespondence, které do roku 1774 téměř neexistovaly. Důležitá byla kompetence státních úřadů ovlivňovat podobu školy a jejího interiéru. Jak bylo ukázáno na příkladu Drahotuš, mnohdy ani komplikovaná jednání nebyla zárukou vzniku ideálního zázemí pro výuku. Ve vesnickém prostředí se však změny prosazovaly daleko hůře, často byly vnímány jako ukrácení práv obyvatel a zbytečné navyšování jejich povinností.

³³ SOkA Přerov, f. AM Drahotuše, i. č. 3, 164 a 165. SOkA Přerov, fond ZŠ Drahotuše, i. č. 3.